

megfelelő olvasmányok rendkívül olcsók, míg azok a művek, amelyeket a tanárok szívesebben látnának a tanulók kezében, aránylag jóval drágábbak.

Nem egészen érdektelenek azok az intézkedések, melyeket a megkérdezett tanárok orvosszerekről ajánlanak a mostani egészségtelen állapot ellen. Hangsúlyozzák, hogy több szabad időt kell adni a tanulóknak, mert csakis így merülhetnek bele valami tartalmasabb olvasmányba. Könnyíteni kell a tanulók terhén, mely a jelenlegi tanterv formájában vállukra nehezedik. Le kell szállítani az óraszámot s kevesebbet kell tanítani. Elejét kell venni a szellemi rázkódásoknak, a zökkenéseknek, melyeket az okoz, hogy a legelőtöbb tantárgyak szédületes gyorsasággal és tarka összevisszaságban váltják fel egymást az órabeosztásban. Enyhíteni kell a szakrendszer merevségét, hogy kevesebb tanár foglalja le magának legalább a kisebb gyermekek figyelmét. Ha több szabad időt adunk a gyermeknek, rugékonnyabb lesz a szelleme s nem fogja mindenáron keresni az izgató szerek módjára ható olvasmányokat. Kívánatos, hogy a család is ellenőrizze az olvasást. Bizonyára végzetes hiba volna az ifjúság olvasó kedvének békóba verése, kétségtelen azonban, hogy az irányítás csak hasznos lehet, még a szórakoztató olvasmányok tekintetében is. A franciák elvi szempontból nem igen barátai a megesonkított iskolai kiadásoknak, most azonban a viszonyok nyomása folytán engedni kezdenek az elvből. Az egyik válaszküldő kereken kijelenti, hogy habozás nélkül rá kell lépni erre az útra. Sok olyan irodalmi mű van, melyet erkölcsi vagy más okból nem lehet kezébe adni az ifjúságnak. Ezekből a művekből megfelelő kihagyásokkal és áthidaló összefoglalásokkal külön kiadásokat kell csinálni *ad usum scholarum*.* Ilyen módon össze lehetne egyeztetni az ifjúságnak a modern dolgok iránti jogos érdeklődését szellemi fejlődésének s erkölcsi tökéletesedésének érdekeivel.

Dr. Nagy József.

Gazdasági pædagogia és a mai tanterv.

Magyarország nagy reformátora nem fejthette ki a gyakorlati iskolai pedagógiára vonatkozó gondolatait, de teljesen tisztában vagyunk a felől, hogy amit akart, az Magyarország *általános gazdasági műveltsége*, amelyhez szakiskolák működése: termeléséstechnikai kiképzés még nem elegendő, s így azt csak a középiskola teheti mélylé és általánossá! E sorok írója bizonyos értelemben kötelességszerűen néhány megjegyzésben elmondja a nézetét arra nézve, nem lehetne-e

* Zola *Germinalja* már meg is jelent iskolai kiadásban.

itt egy lépést is tenni aránylag könnyű szerrel amaz irányban. Jól tudjuk, minő nehéz «új anyagot» beleilleszteni ama felséges harmóniába, melyet a középiskolai tanterv *egységes* egészében cőtul tűztünk ki s melyet ha egyesek itt-ott megváltoztatni szeretnének is, minden lépten-nyomon megbolygatni magunk sem tarthatjuk jónak. Az egység megőrzését, a legfőbb cél szem előtt tartását nem minden «reformjavaslat» fenyegeti mégsem. E pár sor nem iparkodik senkit sem meggyőzni, csupán néhány tényt megállapítani arra nézve, hogy hol és mikép, minő előrelátható sikerrel vagy sikertelenséggel akartak e kérdésben néhány lépést tenni. Ma minden tárgyban előfordulhat közgazdasági téma; s mégis a közgazdasági téma sehol sem tárgyalható, minimális fokon sem. A termelés problémái jól tárgyalhatók volnának földrajzi előadásokban és pedig az «általános» földrajz anthropogeografiai részletében az általános gazdasági földrajz keretében.¹ Ma azonban az általános földrajznak csak két első részét: a csillagászati és fizikai földrajzot adják elő, azt is heti két órában, egy félévben (a gimnáziumban). A leíró földrajzban csak egyes vidékek terményeivel és termelési módjával lehet foglalkozni, de ebből egységes, összefüggő kép ily korai fokon nem alakítható. Áruforgalomra vonatkozó tanok a matematikai oktatásban helyet foglalhatnak. Van is itt szó adózásról stb. a harmadikos anyagban, feljebb életjáradék, biztosításról stb.; de itt természetszerűleg a számolás a fő, s nem a közgazdasági ismeretszerzés. Látjuk, tévedés azt hinni, hogy az eddigi tárgyakban közgazdasági ismeret helyet talál.

Aránylag az összes gazdasági problémák legjobban tárgyalhatók a történelmi oktatás keretében. Ez a ma jelentőssé vált Schmoller-féle történelmi iskola irányával összhangzásban van; a nemzetgazdaszok észre is vehették volna ennek a szükségességét és lehetőségét. A legújabbkori történelemre nézve jelenthetne csupán nagyobb változást. Erre azonban kevés idő marad az 1648-tól tárgyalandó események és egy bőven tárgyalt francia forradalom után; azonkívül ugyanez évben egy (csupán leíró) politikai földrajz is tárgyalandó. Ma többen nagyobb súlyt kívánnak helyezni a legújabb korra. Császár M. egyenesen szociológiát, egy befejezetlen tudományt akar bevinni,² ami mindenesetre túlkorai. Mások ugyancsak változtatást ajánlanak a felosztásban,³ és a VI. osztály történelmét 1789-ig kívánják tárgyalni. Szóval reformtervben nincs hiány. Míg amaz sokat követel, emez túl-

¹ L. erről Földrajzi reform és anthropogeografia c. megjegyzésem a Tanáregyesületi Közlönyben. 1910 márc. 520—24. l.

² Tanáregyes. Közl. 1909. 627. l.

³ U. ott.

keveset a VII. osztálynak, különben a korhatár itt (a VI. és VII. osztály történelme között) lehetetlen. A mostani *korhatár* (1648) is lehetetlen, talán még inkább, mint az 1789; elég csak azt felhoznunk, hogy mégis kénytelenek vagyunk az angol történelmet 1603-tól, a franciát meg épen 1589-től tárgyalni. Lehetséges azonban egy *tárgyi* elválasztás. A régebbi politikai történelem igen jól tárgyalható 1789-ig a XVIII. század szellemi mozgalmainak *részletes* ismerete nélkül is. A XVIII. század bölcséleti, politikai, különösen gazdasági irodalmának behatóbb tárgyalása a XIX. századhoz szolgálhat a legalkalmasabb bevezetésül. Az angol és francia szellemi mozgalmak voltak azok, amelyek a régi középkori szellemi tartalommal szemben végleg megalapítják és kifejezésre juttatják a legújabb kor szellemi irányát. Tárgyi tekintetben innen kezdhető a VII. osztály anyaga, mely ilyen módon jelentékenyen megrövidül. Ha a VI.-ba visszahelyezzük az állami, politikai történelmi részt 1789-ig, ez megint egy újabb ellenvetésre adhatna alkalmat: a hatodikos anyag úgy is nagy. Ez ellenvetésre bátran megfelelhetünk; a germánok az 6 felléptüktől számítják a középkort, mi bátran a magyarok megjelenésétől és a Nagy Károly utáni szétdaraboltságtól kezdhetnők. Merhetnénk mi ebben önállóak lenni annyival inkább, mert ekként az ötödikes rész szép lendületet kaphatna. Hogy a pogány világ antik kultúráját s az ókori államéletet mint váltja fel egy keresztény kultúra, hogy a keresztény kultúra miként erősödik meg, nem tárgyalhattuk eddig jól, mert a széttagolás az ókori állami élet fordulatan, a nyugatrómai császárság válságán alapult. Nekünk ma már az a fontosabb, hogy lássuk az őskeresztény kultúrának diadalját, előhaladását a *magya egységében* és lássuk befejezésre jutni a császári és pápai hatalom kialakulásában, ami a VIII.—IX. század fordulóján áll be. Ekkor jelennek meg a magyarok. Ez a felosztás így világtörténelmi és nem sovinizta magyar szempontból indul ki. Ha az V. osztályban Kr. u. IX. századig tárgyalunk, jelentékenyebb időveszteség egyedül az ókort éri, mely úgyis bővebben ismeretes a latin nyelvoktatás kapcsán; a középkor ugyanannyi anyagot kap. A VII. osztályban a XVII.—XVIII. század szellemi mozgalmától a jelenkorig a gazdaságtörténelmi szempont nagyobb érvényrejuttatásával — ez lehet az első lépés. A kérdés első megoldását tehát a felosztás megváltozásában látjuk, ami valóban nehézségnélküli. Tankönyvváltozást sem követel, tanárképzés, vagy utasítások megváltozását sem. A gazdaságtörténelem legújabbkori témáit pedig jó vezérkönyv tárgyalhatná a tanár részére, kisebb «segédkönyv» a tanítvány számára. Itt úgyis sok a tanáron múlik, mint a történelemnél általában. Egyszerű változás, és mégis haladást jelentő, kicsiny lépés, de

határozott, céltudatos irányban a Széchenyi jelölte úton. — Riedl Frigyesnek igaza volt, midőn egy alkalommal a tanterv-kovácsok mesterségét olcsó és népszerű dicsőségnek, divatos és hálás témának mondotta. E dicsőséget e sorok nem keresik. Amikor Széchenyi-problémák tárgyalása alapján kitértünk a tantervjavítgatás dilettantizmusának terére, s amidőn nem sokat biztunk abban, hogy e megjegyzések nem maradnak pusztá megjegyzéseknek, mégis bizonyos kötelességünknek tartottuk, hogy ne csak az általános tervnél maradjunk, hanem jelöljük ki rögtön a legközelebbi konkrét formát, Széchenyi szavaival egy első «stadiumot» e kérdésben. A matematikus és nyelvész valószínűleg továbbra is uralkodni fog a tantervben. Ha nem is fog e néhány sor változást hozni létre azok gondolkodásában, akik nem a szükségesség, a nélkülözhetetlenség belátása által indítva vizsgálják a pedagógia nagy kérdéseit, mégis megkockáztattuk a gazdasági közműveltség érdekében e megjegyzést, melyben egy historikus nem riadt vissza, hogy az ókori történelem idejéből ily fontos tárgyra átengedjen néhány órát; talán nem lehetetlen, hogy a közel jövő ez óránál fontosabbnak fogja megmutatni e nemzetgazdasági közműveltség lendületét; vagy talán a kicsiny mulasztások elmélete riasztott vissza egy újabb kicsiny mulasztástól. A tény azonban, melyből kiindultam, mindig tény marad: az egyik a mai gazdasági közműveltség hiánya, a másik annak szükségessége a középiskolában is.

Dékány István.

Az orosz egyetem reformja.

Az a sötét kép, amelyet Brückner Geschichte der russischen Litteratur című klasszikus művében az oroszok szellemi életéről rajzol, teljes igazolást nyer, ha a mai orosz tudományos életet vizsgáljuk. A mai orosz kormányzat egy csapáson halad a régivel; a tudományt illetőleg ugyanazt a felfogást vallják a mai kormányférfiak, amelyet Nagy Péter és Katalin vallottak, hogy t. i. az oktatásügy, a műveltség politikum. Az orosz vezetőférfiak véleménye szerint parancsóra lehet teremteni művészeket, írókat, tudósokat, szóval kulturát s a tudományos élet fejlődését is tetszésszerinti mederbe lehet terelni. Erről tanuskodik az a legújabb — a közoktatásügyi minisztértől sugalt — elaboratum is, amelyet most nyújtott át a kormánynak az egyetemi professzorok 37-es bizottsága.

Oroszországban jelenleg nyolc egyetem (kettő csonka) és igen sok különféle akadémia van, mégis kevés a tudományosan képzett szakember. Még az egyetemi katedrákat sem tudják megfelelő tanárokkal betölteni, miért is elhatározták, hogy egyetemi tanárokat